

Übermensch en terug naar de natuur?

- Nietzsche roept eerst op tot een terugkeer naar de Griekse Dionysische cultuur.
- Zelf ziet hij in later werk in dat er een voortschrijdend proces is van nihilisme dat alleen overwonnen kan worden in een zelfoverwinning van het nihilisme.
- Je moet er doorheen, het is niet een ziekte ook al zijn de verschijnselen hem regelmatig een doorn in het oog; het is een zwangerschap.
- In met name de Zarathustra laat hij de profeet duidelijk spreken over wat een übermensch zou moeten zijn;

Wat is de übermensch niet;

- In de hele wereld waren er in de tijd van Nietzsche rassentheorieën die aan ieder ras zo zijn eigen bestemming toeschreven. Daar heeft Nietzsche zich ook aan schuldig gemaakt. Hij schrijft regelmatig over de Jood en de Duitser. Dat hij daarmee eerder anti-Duits dan antisemitisch was kunnen we in diverse citaten teruglezen;

“De Joden zijn zonder enige twijfel het sterkste, taaiste en zuiverste ras dat nu in Europa leeft; zij weten zelfs onder de penibelste omstandigheden hun zin te krijgen (...) dank zij deugden die men tegenwoordig graag tot ondeugden wil bestempelen.” schrijft hij in voorbij goed en kwaad.

In een nagelaten fragment noemt hij de strijd tegen de Joden jaloers laf en plebejisch.

Zarathustra

- “En Zarathoestra sprak tot het volk; ‘Ik leer u de Übermensch. De mens is iets wat overwonnen moet worden. Wat hebt u gedaan om hem te overwinnen? Alle wezens tot nu toe hebben boven zichzelf uit geschapen: en u wilt de eb van die grote vloed zijn en nog liever naar het dier teruggaan dan de mens overwinnen? Wat is de aap voor de mens? Een voorwerp van spot of een pijnlijke schaamte. En precies dat moet de mens voor de Übermensch zijn: een voorwerp van spot of een pijnlijke schaamte. U hebt de weg afgelegd van worm tot mens, en veel in u is nog worm. Eens was u aap, en ook nu nog is de mens meer aap dan welke aap ook” (Nietzsche, 2013, 13)

Zarathustra

“Wat groot is aan de mens, dat is dat hij een brug is en geen doel. Wat bemind kan worden aan de mens, dat is dat hij een overgang en een ondergang is. Ik heb hem lief die niet anders kunnen leven dan als ondergaanden, want zij zijn de heengaanden. Ik heb de grote verachtenden lief, omdat zij de grote vererenden zijn en pijlen van het verlangen naar de andere oever. Ik heb hem lief die niet pas achter de sterren een reden zoeken om onder te gaan en offer te zijn: maar die zich offeren aan de aarde, opdat de aarde ooit van de Übermensch wordt. Ik heb hem lief die leeft om te kennen, en die wil kennen opdat eens de Übermensch leeft. En zo wil hij zijn ondergang. Ik heb hem lief die werkt en uitvindt, om het huis voor de Übermensch te bouwen en om aarde, dier en plant op hem voor te bereiden: want zo wil hij zijn ondergang. Ik heb hem lief die zijn deugd liefheeft: want deugd is wil tot ondergang en een pijn van het verlangen. Ik heb hem lief die geen druppel geest voor zichzelf houdt maar geheel de geest van zijn deugd wil zijn: zo schrijft hij als geest over de brug.” (Nietzsche 2013, 16)

Visies op Nietzsche 1 Helsloot

- “Het culturele dilemma hoe een inhoudelijke waardevolle positie in te nemen zonder terug te vallen op een vaststaande waarheid, is nu via de vraag hoe om te gaan met keerzijdes verschoven naar de vraag wat er voor nodig is om om jezelf te kunnen lachen. In elk geval is het nodig om niet uitsluitend samen te vallen met degene waar om gelachen wordt, maar evenmin alleen met degene die lacht.” (Helsloot, 1999, 305)
- De kameel---eenzaamheid
- Leeuw-----kracht
- Kind-----onschuldig, dat lachend met twee werelden speelt
- Wellicht de (wetenschappelijke) gemeenschap die samen kan lachen zonder dat er op voorhand één gedeelde waarheid moet zijn.

www.maieutiek.nl_2015-9

Visies op Nietzsche 2 Macrone

“Ieder van ons staat voor de keus: geef ik toe aan de normen van de samenleving, of overwin ik mijn angst voor het nieuwe en word ik *schepper* in plaats van *scheppsel*. Schepping wil hier zeggen: zelf je eigen, betekenis aan de wereld geven, je eigen perspectief kiezen en aldus orde scheppen in de immer veranderende en chaotische werkelijkheid.”

“Tiranie komt voort uit zelfontplooiing maar uit frustratie; een tiran is iemand die door mateloze verbittering gedreven zijn medemensen onderdrukt. De *Übermensch* is juist vrij van verbittering en wrok, en zal, als de situatie erom vraagt, gaarne bereid zijn anderen te dienen, want hij of zij zal dit niet als onvrijheid ervaren. De *Übermensch* is zijn hartstochten de baas, geeft zelf richting aan zijn wil, en is daarom bij uitstek in staat kunst en filosofie voort te brengen, het bestaan te aanvaarden, kortom vrolijk en gezond te leven.”

Uit : Michael Macrone , *Eureka !* , Prometheus : Amsterdam , 1996.

www.maieutiek.nl_2015-9

Aanvullingen op Nietzsche

- Nietzsche schrijft over het individu nog alsof die ene mens losstaat van de gemeenschap.
- Tegelijkertijd ziet hij wel dat het voortschrijdend nihilisme een metafysica wordt (het betekenis verlenend model voor alle moraal en voor de waarheid)
- Mens is ook deel van andere dan nihilistische voortschrijdende processen;
- Zwerm
- Groepswezen

www.maieutiek.nl_2015-9

Terug naar de natuur

- Diogenes laat ons waarden zien die aansluiten bij onze natuur.
- We hebben dat beeld ook gezien bij Rousseau die probeert om de zuiverheid, zonder nihilisme of pessimisme, te zoeken in de natuur, maar hij loopt vast in het ideaal van het onschuldige kind of de edele wilde.
- Sloterdijk stelt dat de echte Diogenes juist de fysieke natuur is, het geen afstand nemen van aandoeningen van het lichaam. De schaamte voor het fysieke en het emotionele leidt alleen maar af van waar we ons werkelijk over zouden moeten schamen; de cynische gedragingen en de dubbele moraal.

www.maieutiek.nl_2015-9

Natuurlijke mens

- Op twee niveaus zien we de laatste tijd een erkenning voor de natuur van de mens met betrekking tot waarheid en vooral moraal;
- De natuurlijke moraal van het groepsdier mens vanuit de ethologie.
- De gedragingen van de mens als zwerm vanuit sociologie en managementtheorieën .

www.maieutiek.nl_2015-9

Het dier mens

- De vernistheorie, Hobbes en vele anderen zullen stellen dat we als mensen een gewelddadige natuur hebben. Juist in het zieke nihilisme wordt die gedachte bevestigd; eten of gegeten worden lijkt de enige keuze.
- Maar als we kijken naar de meeste groepen dieren dan is er wel degelijk moraal, compassie en medeleven. (De Waal)
- Wellicht maakt juist de enorme druk op mensen om in de 24uurs economie te concurreren duidelijk dat daaronder gevoelens van liefde, aandacht en zorg en de behoefte daaraan van anderen schuilgaan.
- Een omgekeerde vernistheorie wordt nu al duidelijk bij mensen die kijkend naar de leuke levens van anderen op facebook depressief worden.

www.maieutiek.nl_2015-9

Morele dieren?

- Juli Zeh de schrijfster van *Speeldrift* is ervan overtuigd dat anders dan de hoofdfiguren in haar boek de mensen wel degelijk een natuurlijke behoefte aan moraal hebben;
- “Een menselijke samenleving zonder moraal is simpelweg onmogelijk. Moraal ontstaat zodra je twee mensen in een kamer zet.”
- De mens is het niet vastgestelde dier, volgens Mirandola Nietzsche en vele anderen. Dat betekent ook dat zijn instincten niet toereikend zijn. Ook niet voor het scheppen van een morele eenheid.
- Maar hoe vormen we dan een moraal?

www.maieutiek.nl_2015-9

Zwerm

"In een systeem dat zich op de rand van chaos bevindt zijn twee soorten dynamische patronen mogelijk. In het ene slingert het systeem eindeloos heen en weer tussen verschillende posities, zoals wel eens gebeurt bij huiselijke ruzies die eindeloos door kunnen gaan zonder tot een oplossing te komen. In het andere, veel productievere, patroon past het systeem zich aan aan veranderende omstandigheden, zoals de vorm van een school vissen bij het naderen van een belager.

Als de individuen in een groep in staat zijn collectief te reageren op veranderende omstandigheden, wordt de groep een complex adaptief systeem." (Len Fischer, 2010)

www.maieutiek.nl_2015-9

Zwerm, Groep, Individu

- Maar de mens is niet alleen een onbewust onderdeel van de zwerm.
- Hoeveel ruimte is er voor individuele activiteit en hoe groot is de invloed van het individu op de groep?
- Enerzijds moeten we de groepsinvloed niet onderschatten. Niet alleen hypes, de markt of opstootjes zijn groepsgegedrag. Ook veel van onze allerindividueelste gedragingen hebben te maken met beïnvloeding vanuit de groepen waar we deel van uitmaken.
- Anderzijds bestaat ons gedrag natuurlijk niet alleen uit het volgen wat er gebeurt; groepsgegedrag is de optelsom van allerlei individuele keuzes. Maar de individuele keuzes zijn deel van de groep.

www.maieutiek.nl_2015-9

We zijn een veelheid aan meningen

- We zijn individu geworden. Zoals de vrije Griekse mannen moeten wij zelf het goede vertegenwoordigen en uitvinden wat dat is.
- Maar i.t.t. de klassieke periode zijn we nu met ontelbaar velen, mondiaal levend, steeds van wisselende gemeenschappen deel uitmakend.
- Er is eerder sprake van deelname aan wisselende zwermen dan van een stadsstaat.
- Er is net als toen geen waarheid, geen eenheid en geen moraal....Dat wil zeggen die zijn niet gegeven, die kunnen niet worden blootgelegd, niet worden ontdekt.

www.maieutiek.nl_2015-9

We zijn een wisselwerking

- Individuen maken de groepen/zwermen én
- De groepen/zwermen maken de individuen
- Doorslaan naar één van beide gebeurt voortdurend;
  - Of we moeten de groep/zwerm gaan sturen. Maar wie stuurt en waarheen?
  - Of we moeten zelfstandig worden, maar zelfs de gedachte dat je zelfstandig zou kunnen worden en hoe dat er uit zou moeten zien is bepaald door de groep.
  - Of we moeten afzien van de illusie dat we greep op hebben en erkennen dat we niet meer zijn dan onderdelen van gedetermineerde processen.

www.maieutiek.nl_2015-9

De wolk

www.maieutiek.nl_2015-9

Individu en wolk

- Wie zich conformeert blijft verscholen in de wolk.
- Daar waar mensen zich bewustzijn van conformeer gedrag kan dat een dubbele moraal opleveren wat Sloterdijk beschrijft als het treuren om de verloren onschuld.
- Wie kritiek levert kan een Diogenes momentje beleven en daarmee grotere of kleinere invloed uitoefenen op de wolk.
- Wie teveel afwijkt van de wolk raakt het contact met de wolk kwijt.
  - Daarmee verliest men niet alleen zelf het contact met de gemeenschap,
  - Ook de invloed van de kritiek is weg, omdat mensen niet luisteren naar wie uit de wolk is.

www.maieutiek.nl_2015-9

Kynisme, übermensch en de natuur

- Binnen de groep die als 'wij' wordt ervaren functioneert een moraal (maffia, gezin, werk, kerk) maar dat is geen eeuwige moraal die ontdekt moet worden.
- Er is een natuurlijke potentie tot moraal en die geven we werkende weg een invulling .
- Dat doen we als zwerm én als groep én als individu.
- Juist als we kynisch (durven) zijn of (durven) streven naar een übermensch kan daarin ruimte ontstaan voor een zelfoverwinning van het nihilisme. Zodra iemand meent een blauwdruk te hebben hoe dat leven eruit moet zien wordt het zelf een theorie en dus blootgesteld aan nihilisme en cynisme.